

ORIJENTACIJE

BIBLIJA – TRAJNI »KATEKIZAM«

Jerko Fućak

I. BIBLIJA U KATEHIZACIJI

O Bibliji u katehizaciji i o katekizmima dosta se u novije vrijeme pisalo, ne mnogo ali vrijedno i u nas, mahom u povodu pastoralno-teoloških tečajeva, naročito pak na ljetnim i zimskim katehetskim školama. Tu je izneseno mnogo toga o sadržajima i metodama Biblije koji bi imali prijeći u katehizaciju, a koji dosad nisu bili zastupljeni u katekizmima. Isticao se izoštren ukus za Bibliju, za Božje stvarnosti, za veličanstvena Božja djela, za objavu u povijesti i kroz povijest (umjesto doktrinarnih i moralnih sustava) i za uvučenost kršćanina u tu povijest (umjesto pukog moraliziranja); isticao se osobito smisao za dijalog, za povjerenje u čovjeka, naglašavao se evanđeoski maksimalizam, misao i zbilja Saveza, Isus i njegova vječna spasiteljska sadašnjost kao bitan katehetski sadržaj, evanđelja kao poruka a ne samo pouka, dinamična događajnost, radosna novost, susret s Bogom, tema naroda a ne samo pojedinca, religiozni aspekti umjesto apologetskih, kraljevstvo Božje, ljubav kao atmosfera i plod kršćanskog života. Metodološki se pak naglašavalo kako kateheza po uzoru na Bibliju ima poći putem zornosti, paradigme, događajnosti, privlačnosti, kako ima uvoditi u misterij, posredovati život a ne samo znanje, naviještati

a ne samo poučavati, donositi evanđelje a ne samo istinu, govoriti o osobama, ne samo o stvarima, ostvarivati susrete, ne samo predavanja, izbijati iskrv vjere, u vjeronaučnoj dvorani ostvarivati zajednicu vjere, sakramentalni značaj vjeronauka, dati maha raznolikosti, djelotvornosti, suživotu s Bogom, poticati kršćansko opredjeljenje, otkrivati Božje planove biblijski zanimljivo, uzbudljivo, napeto. Sve to, dakako, pazeći na doslovni i tipični biblijski smisao, upozoravajući na književni i poetski aspekt Biblije, na intuitivno a ne samo diskurzivno shvaćanje u njoj, njegujući povijesni interes i povijesno mišljenje, privikavajući katehizante na Božji jezik i na biblijsku simboliku i tipologije te na specifični jezik Božjega naroda.¹ Pisalo se i o književnim rodovima i njihovu značenju u Bibliji, o Božjoj prigibljivosti prema čovjeku, o poteškoćama u Bibliji, o egzistencijalnosti Biblije, o mesijanizmu, o kršćanskom dozrijevanju i krepostima po Bibliji.²

1. Usp. osobito DUDA, Bonaventura, *Biblijski temelji katehizacije: Vjesnik đakovačke biskupije*, br. 2–5/1966. Posebni otisak po kojem ga ovdje navodimo.

2. Usp. KRESINA, Ante, *Biblija u katehizaciji mladeži – put do kršćanske zrelosti: Vjera mladih i kršćanska zajednica. Zbornik radova X. i XI. katehetske ljetne škole. Varaždin 1981. – Pazin 1982.*

Mnoge su od tih i drugih biblijskih vrednota srećom i sretno ušle u novije katekizme, osobito one koje je izdao Katehetski izdavački centar Katehetskog vijeća BKJ, izradio PAKS, odn. SYMBOLON te izdala Kršćanska sadašnjost.³

Na te se katekizme kratko osvrnuo lic. Tomo Petrić⁴, Humski V(vojko)⁵ te dr Adalbert Rebić⁶. Ali opširnije i s gledišta koje nas ovdje zanima ocijenio ih je dr Bonaventura Duda na 4. ljetnoj katehetskoj školi u Rijeci 1974. pod naslovom *Biblijske vrijednosti u našim novijim katekizmima*.⁷ On u našim katekizmima⁸ zapaža „sve intenzivnije i sve svestranije vrednovanje Biblije – i u širinu i u dubinu”, što je „doseglo određen vršak u najnovijim katekizmima u izdanju Kršćanske sadašnjosti”, a ti „katekizmi podosta izazivlju promjenu mentaliteta – pravu metanoju ili promišljanje i u samom kateheti i u sredini u kojoj se katehizira”.⁹ Upozorava najprije „na nov način čitanja i korištenja Biblijom”, ističe važnost učeničkog stava prema Božjoj riječi, pokazuje kako se Bog objavljuje riječima i gestama, i onim ŠTO piše, i onim KAKO piše, i nadasve onim O ČEMU piše te kako valja „nadići prosvjetiteljski pristup Bibliji te ostvarivati više tipički i misterijski pristup Bibliji. Ističe zatim povijest spasenja kao temeljan ključ suvremenog pristupa Bibliji, upućuje na biblijsku zbilju vjere, eshatologije, na teologiju zemaljskih vrednota i rada, na novu – biblijsku – sliku o Bogu i o čovjeku, na prisutnost Duha Svetoga u katehizaciji te na trajnu povezanost s Isusom Kristom i na velike bazene tipologije koji na nj upućuju.

Sve je to zastupljeno u novim katekizmima i sve to ovdje iznosim opširnije jer sam svjestan da je katehetama općenito teško sve to tražiti i držati na pameti pa će im biti vrijedno da to nađu prikupljeno na jednom mjestu. A ponavljam to i zato što na te misli želim nadovezati razmišljanje koje, čini mi se, samo od sebe iz njih proizlazi i koje označava naslov ovoga članka.

II. BIBLIJA KAO „KATEKIZAM”

Sve to jasno pokazuje da Biblija ne samo da

mora ući u katekizme nego i da sama mora postati „katekizam”, tj. da u kršćanskim zajednicama treba čitati Bibliju, da se katehizacija mora odvijati s Biblijom u ruci, zapravo u rukama. „Prvo želim istaknuti” – piše Kresina – „da u katehizaciji treba upotrebljavati tekst Biblije a ne parafraze, to znači proširena neka ispisivanja o tekstu, niti tzv. biblijske povijesti i prapovijesti.”¹⁰

Ta se potreba temelji na naravi same Biblije, a uočilo ju je i novije crkveno učiteljstvo, izvanredno i redovito. O tom želim ovdje nešto reći.

1. BIBLIJA JE KNJIŽEVNO DJELO

Znamo otprilike razliku između književnog i stručnog djela na profanom području. Recimo nešto više o njoj i primijenimo to na Bibliju, poštujući dakako razlike. Naime, Biblija je svojevrsno književno djelo, a osim toga ona nije samo ljudsko djelo. No Bog govori u njoj preko ljudskog djela pa je treba shvaćati svim sredstvima koja nam inače pomažu da shvaćamo bilo koje književno djelo.

Stručno djelo – znanstvena rasprava, recimo, ili udžbenik – govori strogo stručnim, tehničkim jezikom i samo njime. Riječi u njemu imaju stalno značenje i djelo saopćava spoznaje – uglavnom samo spoznaje – pomoću značenja riječi, rečenica, odlomaka, cjeline.

---

str. 94–103. Vrijedne pripomene o književnim rodovima v. u DUDA, Bonaventura, *Odgoj djece u vjeri u kršćanskoj zajednici. Zbornik radova IV. katehetske ljetne škole. Rijeka 2–11. srpnja 1974*, Zagreb, KS, 1975, 166–185, ovdje 168.

3. *Katekizam 3–6*, Zagreb, 1973. i mnogo susljednih izdanja s pripadnim *Priručnicima i Praktičnim vježbama* za katehete; *Pozvani na gozbu*, Zagreb, 1982; *Snagom Duha*, Zagreb, 1977. i susljedna izdanja; *Pođimo zajedno*, Zagreb, 1982; *Put u slobodu*, Zagreb, 1985.

4. BS 43(1973) 528–531.

5. BS 45(1975) 508–509.

6. BS 45(1975) 509.

7. V. bilj. 2.

8. Zapazimo osobito 1. bilj. toga članka s političnim pokušajem da se točno popišu i vrednuju sva katehetska izdanja naših ustanova i pojedinaca.

9. *Ondje*, str. 166.

10. *Biblija u katehizaciji mladeži*, 96.

Književno pak djelo nasuprot tome govori, oduševljeno govori i poručuje, Biblija i objavljuje, oduševljava, zanosi ne samo i uglavnom ne stručnim i logičnim jezikom nego upravo književnim jezikom, a to znači: ne prenosi samo smisao i spoznaje nego i dojmove i doživljaje, ne govori samo značenjem riječi i cjelina nego i suznačenjima, afektivnošću, višeznačnošću, zbijenošću, zvučnošću, nedorečenostima, neizgladenostima, neujednačenostima, uzavrelošću, nabujalošću, poretkom riječi itd. Tako će npr. riječ zlato u stručnom djelu o kovinama značiti samo plemenitu kovinu, dok će u pjesmi ili romanu imati značenje ljubljene osobe, poštenje i sl. Sunce će u astronomskoj raspravi označavati nebesko tijelo, dok će u pjesmi značiti sreću, ljubljenu osobu i sl. Mjesec će u astronomskom rječniku značiti satelit, a u pjesmi će moći i „šešir naheriti”. Slično će se u skolastičkoj raspravi milost (*gratia, kháris*) definirati kao „qualitas accidentaliter animae inhaerens”, dok će u Bibliji ta riječ značiti sve bogatstvo Božje naklonosti prema čovjeku, prema zajednici, prema čovječanstvu, naklonost koja uključuje svu lepezu suznačenja: milosrđe, Savez, čovjekoljubivost, dobrotu, spasenje, krštenje, solidarnost...

Razlika proizlazi odatle što stručno djelo govori samo svojom građom logički i racionalno poredanom. Književno djelo naprotiv nije isto što i njegova građa, nije isto ni što i njegova zabilježba, nije isto ni što i tekst koji čitamo (svatko ga čita drukčije); književno djelo nije isto ni što i čitateljevo iskustvo (ono je različito u različitim čitatelja); nije isto ni što i pišćevo iskustvo i njegova nakana (pisci često sami nisu zadovoljni svojim djelom), nego – književno je djelo točan, uređen i znakovit sustav riječi, struktura ili sustav struktura. I budući da sve uređuje taj sustav, pojedinosti poprimaju svoje pravo značenje tek iz tih struktura, a gube ga kad se iz njih izdvoje i uključe u neki drugi kontekst. Tu leži prvi razlog zašto je potrebno čitati Bibliju, zašto je ne treba skraćivati ni prepričavati, a pogotovo ne iz nje trgati pojedine rečenice pa ni odlomke u potvrdu svojih tvrdnja.

U Bibliji nam je – u mnogo zasebnih knjižica, ali jedinstveno – zabilježen Božji naum,

Božji sustav misli, Božja objava – i to sustavom struktura koje ju odražavaju. Pojedine riječi, rečenice, odlomci, knjige dobivaju svoje pravo i puno mjesto i značenje samo u sklopu cjeline i na onom mjestu gdje se u cjelini nalaze. I budući da je taj sustav jedinstven, on se ne može ponoviti tako da se prepriča nekim drugim riječima ili strukturama. Upravo kao što se neka skladba ne može izvoditi po nekako drukčije poredanim kajdama u partituri. Tu se, dakako, smješta velika odgovornost i prevoditelja i čitača Biblije, koji su uvijek u napasti i često pod pritiskom da Bibliju iz književnoga prevode u tehnički, stručni teološki jezik, da im prijevod bude jasniji od izvornika te da izvornik prepričavaju ili parafraziraju. Posrijedi su uglavnom skolastičke i prosvjetiteljske napasti koje u književnom djelu vide samo ideje ili nauk i tako beskrajno osiromašuju Riječ Božju baš ukoliko je Riječ.¹¹ Te su napasti dakako plod različitih okolnosti i kršćani su im – opet zbog različitih okolnosti – često podlijegali, pa i u katehizaciji.

2. KATEHEZA I KATEKIZMI

Prvobitna je kršćanska kateheza i bila zapravo evanđelje. Luka piše Teofilu svoje Evanđelje s obrazloženjem „da se tako osvjedočiš o pouzdanosti svega u čemu si katehiziran (*perî hôn kathêhéthēs*)” (Lk 1,4). Evanđelje je dakle pouzdana kateheza. I Apolon je bio katehiziran (*katêhēménos*), „upućen u Put Gospodnji pa vatrene duše govoraše i naučavaše pomno o Isusu” (Dj 18,25). Kateheza je dakle upućivanje u Put Gospodnji i oduševljavanje za Put Gospodnji, tj. u i za kršćanstvo koje se shvaća kao Put, hod. A predmet kateheze u Gal 6,6 jest Riječ. Iz kateheze je, danas je to nedvojbeno, izrastao najveći dio Biblije – i Staroga i Novoga zavjeta. I bila je u prvim stoljećima kršćanstva „katehetski udžbenik”, kako to zacijelo svjedoči svečano predavanje Evanđelja, jedan od najsvečanijih obreda staroga katekumenata.¹²

11. O svemu tome više v. u djelu ALONSO-SCHÖCKEL, Luis, *La parola ispirata*, Brescia (1967) 234–268.

12. DUDA, *Biblijski temelji*, 2–3.

Već Augustin naglašava da najizobraženije katehizante valja naučiti čitati Bibliju. On očituje poteškoću i nemogućnost da Bibliju čitaju svi. To je problem koji je nastao kad su u Crkvu počeli ulaziti neuki i barbari. Ta se poteškoća još povećala kad su se počela katehizirati djeca. Nastaje tako s vremenom potreba da se izaberu ili formuliraju bitni tekstovi koje će svaki kršćanin moći naučiti napamet. Najprije će to biti *Vjerovanje, Očenaš, Slava* pa onda drugi obrasci, kao *Deset zapovijedi* i njihova tumačenja, upute za primanje sakramenata itd.

Katekizam u današnjem smislu nastao je u krilu reformacije kao glavno sredstvo njezina širenja, kao „pomagalo iz milosrđa” prema kršćanskom puku koji je u taj čas bio samo „krdo svinja bez razuma” (Luther). Reakcija na protestantske katekizme bit će katolički katekizmi i tako će s vremenom nastati razdoblje svađalačkih katekizama najzaoštrenije zastupljenih u Bellarminu. Taj će se odgovor katoličke obnove odvijati uglavnom u tri katehetske tradicije: u kanizijevskoj, u tridentskoj i u belarminovskoj.¹³ Već je kanizijevska tradicija obojena intelektualistički i polemički. Tridentski sabor nije prihvatio Kanizijev katekizam (premda je na saboru bilo njegovih zagovornika), nego je 5. travnja 1546. odlučio da se sastavi novi katekizam, „izveden iz Pisma i pravovjernih otaca, koji će sadržavati samo ono što spada na vjeru”. Taj će se katekizam pojaviti 10 godina kasnije pod naslovom *Catechismus ex decreto Concilii Tridentini ad parochos*, a poznat je više pod naslovom *Rimski katekizam*. Proglasit će ga Pio V. 14. rujna 1566.¹⁴ Podijeljen je na četiri dijela, „koja su na neki način glavne osovine Svetog pisma”, manje je moralizatorski a više evanđeoski, neprekidno citira Sveto pismo i na nj upućuje te na kraju predgovora savjetuje pastirima (kojima je i namijenjen, ne dakle djeci!) da ga tumače usporedno s Evanđeljem. Ipak razvoj nije išao dalje tim putem, nego je, osobito s Bellarminovim katekizmima (1597. i 1598.), pošao putem potridentske kontroverzije i institucionalne ekleziologije. Taj je katekizam već na Prvom vatikanskom saboru predložen kao uzor. U katekizmima tog dugog potridentskog

razdoblja očituje se protureformacijska težnja za jasnim, jezgrovitim i dobro razgraničenim pravovjernim pojmovima koji će se uz to lako pamtiti.

U doba prosvjetiteljstva događa se još jedno skretanje, skretanje u racionaliziranje, u prenaplašeno dokazivanje i stroge definicije na uštrb biblijskog govora i biblijskih simbola, onda skretanje u moraliziranje pa u klerikalizaciju katekizama.¹⁵ Katekizam u to vrijeme postaje školska knjiga, kateheza školski predmet, a kateheta profesor. To je u mnogome preuzeto i u naše vjeronaučne dvorane kad se vjeronauk prestao predavati u školama.¹⁶ Na to se pak nadovezuje mnoštvo biblijskih povijesti u 18. i 19. stoljeću te u prvim desetljećima 20. stoljeća. To su djela koja na pobudan način prepričavaju Bibliju.¹⁷ Odražavaju pokušaj da se Biblija vrati u kršćansku pouku i u školu, ali pokušaj koji nije ni vodio ni mogao voditi računa o Bibliji kao književnom djelu (potonja je spoznaja novijega datuma).

Zanimljivo je svakako da je u nas Kanizijev katekizam, nastao 1555, preveden (Š. Budinić) i tiskan već 1583, da je Bellarminov katekizam, nastao 1597, odmah na hrvatski preveden (Komulović) i tiskan već 1603. te da su se jedan i drugi kasnije češće prevodili i imali i u nas — kao i u svijetu — utjecaja sve do 20. stoljeća, a da je *Rimski katekizam* Tridentskog sabora na hrvatski već 1584. preveo Š. Budinić, da ga je 1607. htio tiskati rapski biskup Viktor Ragazzoni i 1627. zadarski nadbiskup Oktavijan Garzadori te da do tiskanja ipak nije došlo pa ga je 1690. ponovno preveo kanonik Jeronim Dominis; ni taj prijevod nije tiskan, a tako ni prijevod Ivana Tanzlinghera (1732.)

13. Podatke sam o tome dobio od subrata E. HOŠKA koji upravo sprema povijest katekizama u Hrvatskoj.

14. Kao zanimljivost spomenimo da je jedan od glavnih priređivača tog katekizma bio Muzio Calini (1525–1570.), zadarski nadbiskup.

15. O toj povijesti usp. više u članku BEDUELLE, Guy, *Nastanak književne vrste „katekizam”*: *Svesci* 47/1982, 36–43, odakle uzimam povijesne podatke ovdje navedene.

16. Usp. DUDA, *Biblijski temelji*, 3.

17. Usp. o njima više FISCHER, G, *Bibelunterricht*: *LThK* 2,411–413.

pa je tiskan tek 1775. u prijevodu Josipa Matovića, dakle punih 209 godina pošto je izašao na latinskom.¹⁸ Tako katekizam koji je izašao odlukom koncila i vlašću pape nije imao značajnijega utjecaja u nas (čini se, ni u Crkvi općenito) dok su kontroverzistički Kanizijev i napose Bellarminov katekizam snažno opečatili posljednja stoljeća katekizamske predaje u nas i u svijetu.

Prvi priručnik biblijske povijesti izašao je na hrvatskom jeziku 1759. To je prijevod Royaumontova djela *L'histoire de l'Ancien et du Nouveau Testament...* koje je izašlo u Parizu 1669. kao izraz težnje da se katehizacija preporodi biblijskim sadržajima. Taj pak prijevod pada u vrijeme osobitog crkvenog i političkog ozračja¹⁹ te započinje proces koji će voditi do više sličnih biblijskih povijesti u nas sve do u naše stoljeće, sve do Gudekovih *Biblijskih povijesti*.

3. BIBLIJA KAO „KATEKIZAM“

Da bi uspjeli ti prijašnji pokušaji vraćanja Biblije u katehizaciju, trebalo je čekati naše stoljeće s ekleziološkim, liturgijskim i nadasve biblijskim buđenjem na crkvenom području i nadasve s osjećajem za povijest i književnost u društvu uopće te za uvažavanje suvremenih promjena i prihvaćanje općečovječanskih vrednota u Crkvi. Vrhunac je to gibanje doseglo na Drugom vatikanskom saboru i u pokoncilskom gibanju.

Već se početkom stoljeća sveti papa Pio X. zauzima za širenje Evanđelja u obiteljima. Benedikt XV. u enciklici *Spiritus Paraclytus* 1920. više puta donosi Jeronimove poticaje za čitanje Svetoga pisma i potiče na to čitanje. Papinska biblijska komisija 22. kolovoza 1943. odgovara da vjernici mogu za svoju privatnu pobožnost upotrebljavati i čitati odobrene prijevode Svetoga pisma.²⁰ Ubrzo nakon toga dokument Pija XII *Divino afflante Spiritu*, enciklika o unapređenju studija Svetoga pisma, naglašava kako „na vjernike a osobito na svećenike pada ozbiljna dužnost da se ovim blagom (Svetim pismom, JF), što su ga najveći umovi kroz tolika stoljeća sakupljali, osobito i sveto služe” te preporuča „da se Sveto pismo

osobito u kršćanskim obiteljima svaki dan pobožno čita”.²¹

Svim je time već nekako pripravljen Drugi vatikanski sabor. On konačno nadvladava vjekovnu odvojenost vjernika od Svetoga pisma te potiče „sve Kristove vjerne... da rado pristupaju samom svetom tekstu: bilo preko svete liturgije... bilo preko boguodana čitanja, bilo preko prikladnih ustanova i drugih pomagala... A sveti predstojnici... pozvani su da vjernike koji su im povjereni prikladno uvedu kako će se pravo služiti svetim knjigama...”²²

U ostvarenju tih smjernica doktrinama komisija BKJ vidi put kako će u narodu Božjemu nastupiti „vrijeme svetoga Pisma i uopće duhovnog proljeća”.²³

Pristup Svetomu pismu i upućivanje u Sveto pismo najlakše je moguće ostvariti u liturgiji i u katehizaciji. Stoga *Opći katehetski direktorij* katehezu smatra jednim od oblika službe riječi²⁴, a naši biskupi u najnovijem dokumentu o katehizaciji upućuju: „Izravno i stvaralačko komuniciranje s tim tekstovima (= svetopisamskima, liturgijskima i tradicijskima, JF) omogućuje katehizantima – ne samo odraslima i mladima nego i djeci – da se, kao na bistrom i svježem izvoru, susreću s najzornijim i najosobnijim iskustvom vjere iz kojega su nastajale i živjele nekadašnje zajednice vjernika i iz kojega nastaju i žive današnje kršćanske zajednice.”²⁵

18. Podaci od dr E. Hoška.

19. Usp. HOŠKO, Emanuel, *Prvi priručnik biblijske povijesti na hrvatskom jeziku u prijevodu Emerika Pavića: BS 55(1985)*.

20. *Enchiridion biblicum*, br. 536.

21. *Dokumenti 20* (Zagreb, 1968.), br. 28(566), str. 26.

22. *Dei Verbum*, br. 25. O tom usp. MARTINI, M. Carlo, *La Sacra Scrittura nutrimento e regola della predicazione e della religione: La Bibbia nella Chiesa dopo la „Dei Verbum“*. (Roma, Paoline, 1969.) 157–172.

23. *Riječ Božja*. Izdaju Biskupske konferencije. Zagreb, 1968, br. 55.

24. SVETI ZBOR ZA KLERIKE, *Opći katehetski direktorij (Dokumenti 38–39)*, Zagreb, KS, 1972, br. 17, str. 23.

25. BISKUPI JUGOSLAVIJE, *Radosno naviještanje evanđelja i odgoj u vjeri. Temeljne smjernice o obnovi religioznog odgoja i kateheze (Dokumenti 67)*, Zagreb, KS, 1983, br. 43, str. 80.

25.

Sve dakle upućuje na potrebu ne samo da Biblija uđe u katekizme, kako se sretno dogodilo i događa se u najnovijim katekizmima, nego da i sama opet postane „katekizam”, tj. osnovna knjiga formacije vjernika koji će s njome u ruci susretati Boga.

Nedavno su me pozvali da subraći vjeroučiteljima govorim o Bibliji u katehizaciji. Na početku susreta dao sam im zadatak da svatko u Novom zavjetu nađe mjesto kojim će nekako izreći što očekuje od tog susreta. Pročitali smo sva ta mjesta, a onda o svemu opširno razgovarali. Bio sam sretan kad su na kraju zaključili: to znači da s vjeroučenicima treba čitati Bibliju, a ne im samo o njoj govoriti. Upravo to!

Treba i kratkih i sažetih katekizamskih formulacija. Ali ako se kod njih zaustavimo, u vjeroučenicima stvaramo dojam da su sve naučili kad su došli do kraja katekizma (možda je i tu jedan od razloga što smatraju da više ne moraju na vjeronauk). A ne zaboravimo da su takvi katekizmi nastali s nakanom da se nauk i njegovi sažeti izričaji uče napamet kad većina nije znala čitati, što danas nije slučaj. I da su nastali u mnogome iz polemičkih pobuda koje nakon Koncila nisu nikako uputne.

Potrebne su i biblijske slikovnice i stripovi: odgovaraju vizualnom ukusu našega vremena, ali kriju u sebi opasnost da se oko zaustavi samo na činjeničnosti a da ne dopre do poruke. I *Ilustrirana Biblija mladih* u tom je pogledu mnogo učinila: izmamila je mnoga pitanja iz ustiju djece i mladih i mnoge potrebe starijih da u tekstu potraže odgovore na ta pitanja. Veliku ulogu igraju i najnoviji katekizmi: probudili su zanimanje za mnoge vjekovima zaboravljene biblijske vrednote, u njih je ušlo mnogo doslovnih biblijskih tekstova, odgojili su ukus za Božju riječ, ali se u svjetlu onoga što je rečeno o Bibliji kao književnom djelu može već unaprijed reći da nisu ostvarili, nisu ni mogli ostvariti, specifični sustav struktura (biblijski kontekst) potreban za adekvatno shvaćanje i doživljavanje Božje riječi.

Sve to dakle upućuje na izravno čitanje Biblije, tome vodi, za nj pripravlja. Prava i izvorno kršćanska kateheza nije prepričavanje Biblije (u kojem se Božja riječ promeće u ljudsku riječ koja će Božju riječ jedva kada adekvat-

no prenijeti), nego čitanje i oslušivanje same Božje riječi, dakako pomoću pomagala koja pruža znanost za razumijevanje ljudske riječi – jer Božja nam je riječ dana u ljudskoj.

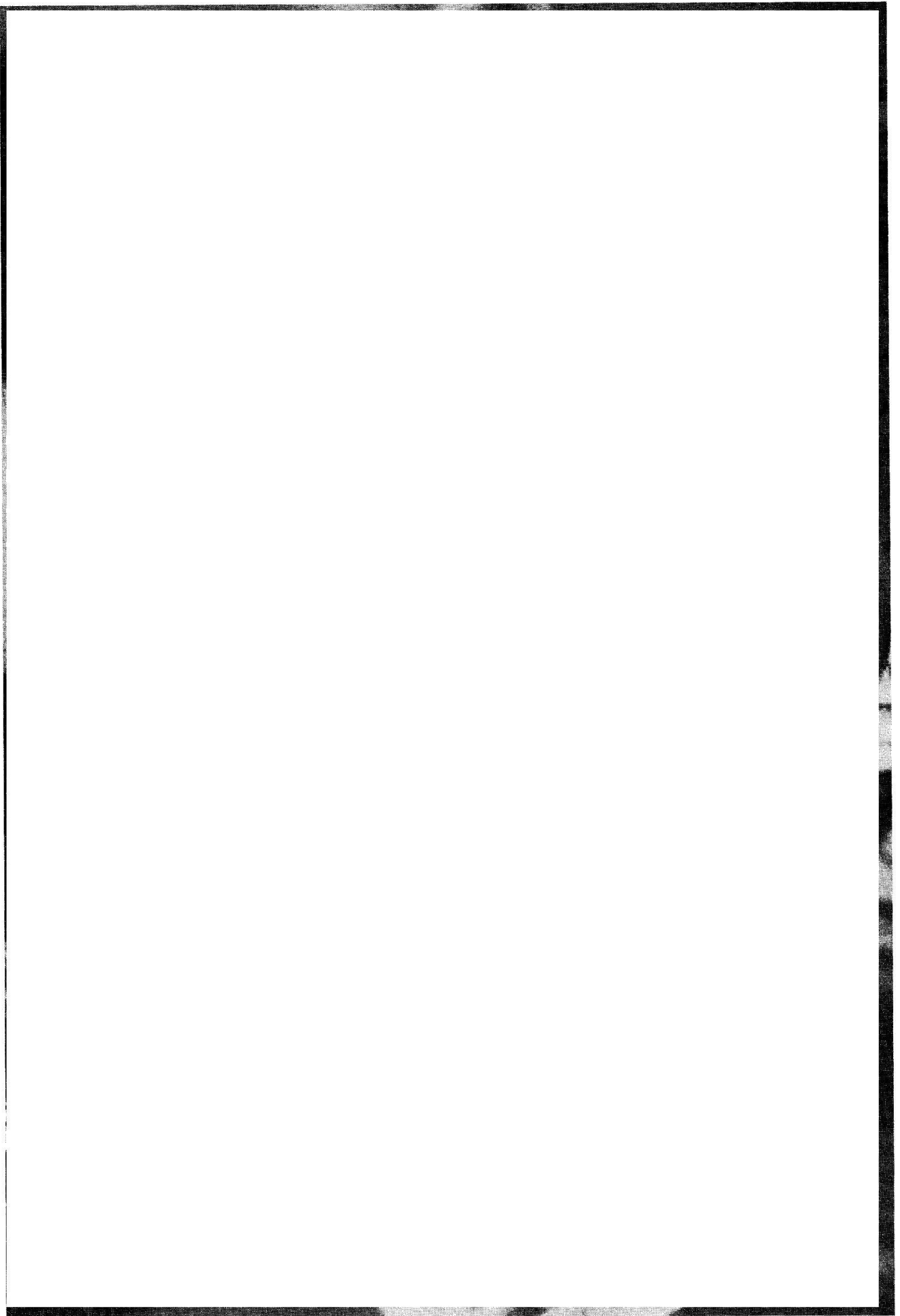
Za to su čitanje djeca otvorena već po prirodi: lakše slušaju i prate literarne tekstove (osobito narativne i pjesničke) negoli doktrinarnne formulacije. Osim toga, za takvo su čitanje djeca i mladi osposobljeni u školama: već od osnovne škole uče analizirati književno djelo, a i katehete i katehistice koji to uče na katehetskom institutu i u katehetskim školama.

4. POMAGALA

Pa ipak, svaki je početak težak. Ovaj nas danas. Sjećam se: bio sam se vratio sa studija na Papinskom biblijskom institutu pa mi je bilo gotovo nezamislivo kako ću ja to čitati Psalme sa studentima. A kad sam počeo, išlo je, ali i sada se, nakon dvadeset godina prakse, moram redovito dosta spremati za biblijski sat. Naime, za zajedničko čitanje Biblije voditelj se zaista mora mnogo spremati. I to barem u tri smjera: on mora poznavati Bibliju, metode rada s Biblijom i konkretnu skupinu ljudi.

Treba početi upravo od skupine i radom u njoj i s njome trajno pronalaziti i otkrivati njezine mogućnosti rada i razumijevanja, a tako i sadržaje i dijelove Biblije koji su baš toj skupini i pojedincima u njoj ovdje i sada potrebni i spasonosni. Ne može se obrađivati sve odjednom. Red kojim će se čitati Biblija imaju odrediti u prvom redu potrebe i mogućnosti skupine, a onda struktura Biblije. Sjetimo se kako je Isus radio: onako kako je zahtijevao konkretni čovjek i njegova potreba koja uvjetuje susret.

Da se to pak otkrije, pomažu različite metode. U nas ih je dosta sabrano u djelu *Praktični rad s Biblijom danas* (Katehetski priručnici 12), Zagreb, KS, 1975. Tu su uglavnom sabrana konkretna iskustva i smjernice za rad s mladima i odraslima, ali se mnogo toga može primijeniti i na rad s djecom. U radu s potonjima, a češće i s odraslima moći će se uspješno primijeniti metode iz *Priručnika* i *Praktičnih vježba uz Katekizme 3–6*. Dobrih teorijskih smjernica za rad u skupini ima i u knjizi GODIN, Andre, *Skupine u Crkvi*, Split, CuS, 1975. Izvrsno mo-

že poslužiti i P. BABIN i dr, *Fotogovor*. Zagreb, KS, 1975, s pripadnim fotografijama. O tome ima, dakako, mnogo literature na stranim jezicima. Izvrsne primjere igara za ostvarenje pojedinih vrednota i stanja u skupini (upoznavanje, kontakt, razgovor, komuniciranje, suradnja, odluka, procjena, zapažanje, uživanje...) pruža knjižica Claus-Jürgen HOPER/Ulrike KUTZLEB/Alke STOBBE/Bertram WEBER, *Die spielende Gruppe*, Jugenddienst-Verlag/Verlag J. Pfeiffer (Wuppertal, 1974.). Slično je pomagalo, prikladnije za rad s odraslima GROM, Bernhard, *Methoden für Religionsunterricht, Jugendarbeit und Erwachsenenbildung*, Patmos-Verlag, Dusseldorf/Vandenhoeck et Ruprecht, Göttingen (1976).

Sasvim kratka ne metodološka nego spoznajna obrazloženja za rad s Biblijom daju knjižice KREMER, Jacob, *Die Bibel lesen – aber wie?* Stuttgart, KBW, 1968; LOHFINK, Gerhard, *Kako čitati Bibliju* (Biblioteka „Riječ”), Zagreb, KS, 1968. Malo su specifičnije knjižice HOSSLINGER, Norbert, *Probleme mit der Bibel* i *Neue Kirchealte Bibel*, Klosterneuburg, OKBW, 1976. i 1977. Vrijedna konkretna iskustva i smjernice donosi i EGGER, Wilhelm, *Gemeinsam Bibel lesen*. Innsbruck/Wien/München, Tyrolia, 1975. Dobro je pomagalo za vrednovanje i aktualizaciju biblijske simbolike i biblijskih slika MEVES, Christa, *Die Bibel antwortet uns in Bildern, Tiefenpsychologische Textdeutungen im Hinblick auf Lebensfragen heute*, Herder, 1974. Zanimljiva su pomagala za rad s Biblijom u obliku kviza: SHOUP, Carl S, *Bibelquiz*, Konstanz, Christliche Verlaganstalt, 1975. (engleski izvornik: *Test your Bible Knowledge*, New Jersey, Fleming H. Revell Company Old Tappan, 1971.); Mac DONALD, William, *Überblick über die Bibel*, 5275 Bergneustadt 1, Postt: 1229 (engl. izvornik: *Summary of the Bible*, Emmaus Bible School, Oack Park, Illinois 60301); *Was die Bibel lehrt*, 763 Lahr-Dinglingen, St. Johannis Druckerei, 1972. (engl. izvornik: *What the Bible teaches*, Emmaus Bible School, Oack Park, Illinois). Vrlo zanimljivo iskustvo vraćanja Biblije u narod (u Brazilu) opisuje knjižica MESTERS, Carlos, *Il popolo interpreta la Bibbia*, Assisi, Citadella editrice, 1978. Dobro

teorijsko obrazloženje s iskustvom praktičnih primjera donosi WINK, Walter, *Bibelarbeit – ein Praxisbuch für Theologen und Laien*, Stuttgart–Berlin–Köln–Mainz, Verlag W. Kohlhammer, 1982. (engl. izvornik: *Transforming Bible Study*. Abingdon Press, Nashville, Tennessee, 1980.). Metodološki je praktičan i sadržajno pouzdan niz što ga izdaju švicarski bibličari Anton STEINER i Volker WEYMANN sa suradnicima. Niz se zove *Bibelarbeit in der Gemeinde*, Themen und Materialien. Izdaju ga Friedrich Reinhardt Verlag Basel i Benziger Verlag Zürich. Dosad je izašlo 5 svezaka: *Jesus Begegnungen* 1977. (kako je i kakve susrete ostvarivao Isus), *Wunder Jesu* 1978. (poruke različitih vrsta Isusovih čuda), *Gleichnisse Jesu* 1979. (aktualizacija raznih prisposoba), *Psalmen, Urgeschichten*. Biblijska kompetencija autora i njihovo bogato iskustvo rada s Biblijom po većem dijelu Evrope (i u nas su držali jedan seminar) u najrazličitijim krugovima (škola, župnim zajednicama, s mladima, odraslima, redovnicima i redovnicama, sa svećenicima) daju nizu osobitu vrijednost. Slično je pomagalo i knjiga RIDEZ, Louis, *Die Bergpredigt. Mensch sein nach Jesus*, Zürich–Köln, Benzinger Verlag, 1979. Izvrsne sadržajne i metodološke upute za analizu i aktualizaciju pojedinih biblijskih knjiga daje niz *Bibelauslegung für die Praxis*, što ga izdaje Evangelisches und Katholisches Bibelwerk u Stuttgartu. Imam pri ruci Mt (*Die bessere Gerechtigkeit*, 1977.), Lk (*Jesus zwischen arm und reich*, 1980.), 1. Kor (*Gemeinde im Lernprozess*, 1979.).

Ima i mnogo biblijskih dopisnih tečajeva SZ i NZ. Neki su i u nas izdani. Dobro metodološko i sadržajno pomagalo srednje razine za čitanje cijeloga NZ jest *Dopisna teologija, Novi zavjet I i II*, što ga izdaje Institut za teološku kulturu laika u Zagrebu. Obrađuje odlomak po odlomak gotovo sav NZ planski raspoređen u dvije godine. Sličan je tečaj *Psalmi* u izdanju istoga instituta. Obrađuje psalme i hvalospjeve Večernjih 1. tjedna *Časoslova naroda Božjega*.

Voditelj biblijskih skupina mora što bolje poznavati i sadržaj dijelova Biblije koji se čitaju u njima. Neće uvijek ni morati ni moći upotrijebiti i reći sve što zna, da ne preskoči ritam rasta skupine, ali stvari mora poznavati.

Za početak ima dosta pomagala na hrvatskom jeziku. Tu su najprije pogovori općenito o Bibliji, uvodi u pojedine knjige i bilješke o težim mjestima u samoj Bibliji. Onda tri knjige W. HARRINGTONA u izdanju KS, Priručnici: *Uvod u Bibliju* (1977.), *Uvod u Stari zavjet* (1977.), *Uvod u Novi zavjet* (1975, 2. izd. 1983.) te TOMIĆ, Celestin, *Poruka spasenja Svetoga pisma Staroga zavjeta*, Zagreb, 1983, s opširnim informacijama o Bibliji općenito i o pojedinim njezinim knjigama, koje će kateheti omogućiti da približi Bibliju katehizantima. Načelan suvremeni pristup Evanđeljima obrazlaže djelatce BEA, Augustin, *Evanđelja u svjetlu povijesti i vjere*, Zadar, 1966. Svojevrstan je, ugodan, ilustriran i privlačiv uvod u Bibliju i WRIGHT, Chris, *Vodič za čitanje Biblije*, Zagreb, Duhovna stvarnost, 1984. Mnoge će biblijske realije pomoći razjasniti i *Biblijski leksikon* (1972.) te REBIĆ, Adalbert, *Biblijske starine* (1983.) iz niza *Priručnici* KS, a za razumijevanje osnovnih biblijskih pojmova izvrsno će poslužiti *Riječnik biblijske teologije* (1969, 2. izd. 1980.). Imamo i nekoliko djela koja će pomoći da se plodno i s razumijevanjem čitaju pojedini dijelovi SZ. Tako npr. izvještaje o postanku svijeta znalački tumači REBIĆ, Adalbert, *Biblijska prapovijest (Post 1–11). Egzegetsko-teološka obrada prvih jedanaest poglavlja Knjige Postanka s uvodom u Mojsijevo Petoknjžje*, Zagreb, KS, 1970, 2. izd. 1972. i TOMIĆ, Celestin, *Prapovijest spasenja*, Zagreb, 1977. Potonje je djelo prvi svezak niza *Povijest spasenja* od istoga autora i u izdanju Provincijalata hrvatskih franjevaca konventualaca u Zagrebu. Susljedni su svesci: *Praoci Izraela (Post 12 – 50)* (1978.), *Izlazak (Izl, Lev, Br, Pnz)* (1979.), *U zemlju obećanja (Jš, Suci, Rut)* (1980.), *Davidovo doba (1. Sam – 2. Ljet)* (1982.). Od istoga je autora i izdavača i slična knjiga *Psalmi, Kratak uvod i komentar*, Zagreb, 1973. Taj niz odlomak po odlomak prepričava, tumači i aktualizira odnosne knjige SZ i izvrsno pomaže da se snađemo u njima. Slično je, ali ilustrirano, jednostavnije i s obzirom na poruku izričitije djelo *Biblija i njezina povijest* u 7 svezaka: *Stvaranje, Patrijarsi i Mojsije, U obećanoj zemlji, Kraljevi i proroci, Izgon, povratak i židovstvo, Isus*

Krist, Isusovi učenici. Zagreb, KS, 1983. i 1985. Svojevrstan je kratak pregled povijesti spasenja knjižica KUSTIĆ, Živko, *Mali ključ Biblije* (Mala knjižnica GK), Zagreb, 1974, 3. izd. 1978. Za rad s djecom izvrsno će poslužiti *Biblija u stripu* koja izvrsno abijentira pojedine biblijske knjige i u tekstovima između stripova daje izvrsna tumačenja. Nedavno je u izdanju *Dobre vesti* u Novom Sadu počeo izlaziti i niz *Novozavjetni komentari*. Dosad je izašao komentar *Marka* (1984.), *Luke* (1983.), *Rimljanima* (1983.), *Filipljanima* (1983.), *Kološanima i Filemonu* (1983.), *Ivanovih poslanica* (1984.). To je prijevod *Tyndale New Testament Commentaries*. Kao u svakom nizu, vrijednost je pojedinih knjiga različita. Osobita vrijednost tih komentara jest da su neutralni: tumače tekst (ponekad odveć faktografski ili apologetski) i ostavljaju da čitatelj sam otkrije poruku i primijeni je na svoju situaciju. Poruku pak Evanđelja po Mateju i po Luki na temelju dobre egzegeze izvrsno otkriva i pomaže aktualizirati GUTZWILLER, Richard, *Meditacije o Matejevu evanđelju*, Svezak I–II, Zagreb, 1963. i *Meditacije o Lukinu evanđelju*, Svezak I–II, Zagreb, 1960. Oba su djela, prijevod pokanonika N. Kolareka, izdana ciklostilom. Slična je izvrsna knjižica ZERWICK, Max, *Poslanica Efežanima*, Zagreb, KS, 1974. Vrlo je dobar komentar WERNER de BOOR, *Prva poslanica Pavla Korinćanima*, prijevod iz niza *Wuppertalske Biblije za studije*, Zagreb, 1974. Dobro je pomagalo i knjižica TOMIĆ, Celestin, *Evanđelja djetinjstva Isusova* (Priručnici 5), Zagreb, KS, 1971. I unatoč mjestimičnoj povijesno-apologetskoj tendenciji, izvrsno tumači prva dva poglavlja Mt i Lk, osobito prikladna za čitanje u došašću i o Božiću. Jednako će za čitanje izvještaja o Isusovu uskrsnuću (u vazmeno vrijeme) dobro poslužiti knjiga REBIĆ, Adalbert, *Isusovo uskrsnuće. Izvješća, vjera, činjenice* (Biblioteka „Riječ” 6–7), Zagreb, KS, 1972. Sadržajno je vrlo dobro djelo STOTT, John, R.W., *Kršćanska kontrakultura*, Zagreb, Duhovna stvarnost, 1984. Prava je šteta što prijevod nije glatkiji i jezik prijevoda pomniji. U djelo apostola Pavla izvrsno upućuju HOLZNER, Josef, *Pavao. Njegov život i djelo*, Zagreb, 1968. i TOMIĆ, Celestin, *Savao Pavao. Vrije-*

me, život i djelo, Zagreb, Provincijalat hrvatskih franjevaca konventualaca, 1982. Izvrsne inspiracije za osobno i zajedničko razmišljanje o Isusu pruža MUGGERIDGE, Malcom, *Isus čovjek koji živi*, Zagreb, KS, 1983. Najnovije djelo Augustina AUGUSTINOVIĆA, *Povijest Isusova* 1–2, već naslovom i rasporedbom građe naglašeno ističe biografsko-povijesnu stranu promatranja evanđelja na račun poruke (koja ipak nije posve zanemarena). Uskoro ćemo dobiti i Novi zavjet s prijevodom ekumenskog komentara koji je pripravila ekipa francuskih bibličara različitih denominacija (TOB).

Uz knjige valja barem spomenuti filmove i dijapozitive. Osobito su vrijedni Zefirellijevi filmovi *Gesù di Nazaret* i *Atti degli apostoli* te 10 serija dijapozitiva *Krist u svojoj zemlji* u izdanju PAKS-a.

Tako sam donekle nabrojio pomagala za čitanje Biblije koja postoje na hrvatskom. Nema ih mnogo, ali za početak – dosta. I dosta da pokrenu svijest kako je potrebno ići tim putem i kako nam na njemu treba još mnogo toga. A svaka potreba nužno krči sebi put do zadovoljenja potrebe. Najteže je što nemamo nijednog niza komentara kojim bi se skupina ili njezin animator mogli poslužiti u slučaju nejasnoća. Tu će onda poslužiti komentari na drugim jezicima. A ima ih vrlo različitih. Od kratkih i praktičnih, kao što je npr. niz *Read and Pray, Daily Bible Reading with Comments, Reflections, Prayers. One Page a Day*. Franciscan Herald Press, Chicago, Illinois 60609. Izašao je npr. *Isaiah* 1976, *The Psalms* 1979, *Gospel of St. Matthew* 1974, *Romans* 1979 (niz još izlazi). Sličan je i *God's Word today. A Daily Guide To Reading Scripture* (Box 7705, Ann Arbor, Michigan 48107). Oba niza u meditativno-molitvenom obliku izlažu svaki dan na jednoj maloj stranici po jedan odlomak odnosno biblijske knjige. Nešto je sustavniji i opširniji *Kleiner Kommentar NZ i SZ*. Izdao ih je KBW Stuttgart. NZ je niz od 20 malih knjižica: svaka redak po redak analizira na razini primjene odnosnu biblijsku knjigu. Nešto je opširniji i porukom bogatiji niz *Geistliche Schriftlesung*. Patmos-Verlag Düsseldorf. Ponekad će trebati zaviriti i u neki pravi znanstveni komentar pa na kraju naznačujem i tri takva:

Herders theologischer Kommentar zum NT, još nedovršen (izašlo je dvadesetak svezaka), *Commentaire de Nouveau Testament*, ed. Delachaux et Niestle te *Evangelisch-katholischer Kommentar zum NT*, Benziger i Neukirchener Verlag, isto tako još nedovršen.

I ta nedovršenost u velikih naroda nosi u sebi poruku za nas: poruku utjehe i poruku poticaja. A sličnu poruku mogu donijeti i iskustva drugih s čitanjem Biblije, iskustva usmeno ili pismeno saopćena. U tom pogledu upućujem na članak CORPET, Veronique, *Izobrazba pomoću Biblije: Svesci* 47, 55–61, koji donosi panoramu iskustava s toga područja u katolika, protestanata, pravoslavnih i židova, i to u različitim uzrastima.

ZAKLJUČAK

Sve nas u ovo naše vrijeme poziva na povratak k Bibliji, na izravno čitanje Biblije u katehizaciji djece, omladine i odraslih. Pomagala, oblici i mogućnosti toga rada vrlo su različiti. Svatko će za sebe i za svoju zajednicu izabrati onu koja odgovara potrebi, razini i mogućnostima tih određenih ljudi, koja donosi radosnu vijest spasenja baš njima. Upravo je tako radio Isus. Nije moguće, a nije ni potrebno sve dati svima. Važno je samo da se negdje i nekako započne i da svatko uporno traži svoj put.

Izravno će čitanje Biblije biti potrebno osobito onim kategorijama ljudi koji (još) nemaju svojeg katekizma. U nas su to 7. i 8. razred osmoljetke, srednjoškolci, studenti i, dakako, obitelji i odrasli uopće. Osobita će vrijednost čitanja Biblije – nasuprot „gotovim” katekizmima s definitivnim pitanjima i odgovorima – biti u tome da će ljudi koji osjete radost druženja s Božjom riječi spontano shvatiti kako taj susret nikad nije dovršen i željet će ga stalno nastavljati: čitati i „prebirati” u svojem srcu – kao Marija (usp. Lk 2,19.51).

Nedavno preminuli veliki kateheta i kateheta naših dana C. Tilmann napisao je: „Kad smo već kao mladi studenti čitali Novi zavjet, osjetili smo da se u njemu krije čitav jedan novi svijet riječi, izraza, zahtjeva s kojima nas na vjeronauku nitko nije suočio.”

A kateheta svih kateheta i svih kršćana,

Isus iz Nazareta, započeo je svoju katehezu čitanjem Knjige proroka Izaije (Lk 4,16–17). I dovršio ju je, svoju životnu katehezu, tako da „počevši... od Mojsija i svih proroka protumači im (učenicima) što u svim Pismima ima o njemu... i otvori im pamet da razumiju Pisma” (Lk 24,27.45). A njima je „gorjelo srce dok... im je otkrivao Pisma” (Lk 24,32).